

מה לאי חושן

יוצא לאור ע"י מכון אבני חושן

חידושי ושיעורי מורינו
הגאון רבי שמואל ניימאן שליט"א
אב"ד אבני חושן – מאנסי

ט

פרשת בשלח | תשפ"ב

מוקדש לרפואת מרן שמואל בן שרה פערל

עניני הפרשה

שיעור הפרשה

שיבת הים לתנאו מששת ימי בראשית

תנאי התנה הקב"ה עם הים במעשה בראשית

בתורה הקדושה בפרשתן בענינא דקריעת ים סוף, בעת שהמצריים כבר נכנסו ובאו לתוך הים, איתא בכתוב (שמות יד, כו - כז) 'ויאמר ה' אל משה נטה את ירך על הים וישבו המים על מצרים על רכבו ועל פרשיו. ויט משה את ידו על הים וישב הים לפנות בקר לאיתנו ומצרים נסים לקראתו וינער ה' את מצרים בתוך הים.

ובילקוט שמעוני (שמות יד, רלו) דרשו 'וישב הים לפנות בקר לאיתנו, אמר ר' יונתן, התנה הקב"ה תנאים עם הים שיהא נקרע לפני ישראל, הדא הוא דכתיב וישב הים לפנות בקר לאיתנו, לתנאו, שהתנה הקב"ה עמו. וכתוב יקונו המים, יקונו לי המים מה שאני עתיד לעשות בהם. וכדברים הללו איתא במדרש (בראשית רבה ה, ה).

ונתקשו המפרשים במאמר המדרש 'וישב הים לפנות בקר לאיתנו - לתנאו', והיינו שחזר הים לתנאו בעת ששב למקומו על המצריים, כי הלא לכאורה קיומ התנאי של הים שייך בעת שנקרע הים נגד טבעו למענם של בני ישראל, שזה נגד טבעו של הים, מכל מקום עשה כן כי כך התנה עמו הקב"ה בעת בריאתו בששת ימי בראשית, אך מה שייך לומר שמקיים התנאי שנעשה עמו בעת שחזר למקומו על המצריים וכפי טבעו מימים ימימה, כי לזה לא בעינינו תנאי, כי מאליו יהיה הדבר שכשהוא כבר אינו עושה מעשה נס להיבקע הרי הוא חוזר למעמדו כבראשונה.

מה אות ומופת היה ששבו המים על המצריים לאבדם

וכהאי דקדוק יקשה עוד, כי הנה איתא בכתוב בפר' עקב (דברים יא, ג - ד) 'ואת אתתיו ואת מעשיו אשר עשה בתוך מצרים לפרעה מלך מצרים ולכל ארצו. ואשר עשה לחיל מצרים לסוסיו ולרכבו אשר הציף את מי ים סוף על פניהם ברדפם אחריכם ויאבדם ה' עד היום הזה'. ומונה הכתוב את האותות והמופתים אשר עשה השי"ת לפרעה מלך מצרים ולארצו, וממשיך ואומר 'אשר הציף את מי ים סוף על פניהם ברדפם אחריכם', וגם בזה יקשה כקושייתנו לעיל, כי מה אות ומופת יש בדבר זה שחזר מי ים סוף למקומו והטביע את המצרים, הרי המים חזרו לטבעם הרגילה שהטביע בהם הבורא יתברך שמו מימים ימימה, וכן הקשה במשך חכמה (שם).

פלא בתוך פלא כי היה שיבת הים על המצריים בעת הבקיעה לישראל

והנראה לומר יסוד בזה, בהקדם דברי האבן עזרא על מאמר הכתוב (שמות יד, כט) 'ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים', וז"ל 'טעם להזכיר זה פעם אחר, כי פרעה היה טובע ועוד נשאר אנשים מישראל בים עוברים, וזה היה פלא בתוך פלא, כי במקום שהיו ישראל עוברים בים היה שם רוח קדים מייבש, ובמקום פרעה וחילו הביא השם רוח אחרת להמם המים שנקרשו ונעשו חומות, והנה שתי רוחות בים ושני המקומות קרובים, והעד הנאמן

על זה הפ' שכתוב בשירה, 'וברוח אפיך נערמו מים' וזאת הרוח היתה עם ישראל, וכתוב 'נשפת ברוחך כסמו ים', וזו היא שטבעה המצריים, על כן כתוב בסוף השירה וישב ה' עליהם את מי הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים, ע"כ.

והיינו כי היה נס ופלא עצום בעת קריאת ים סוף, אשר באותו עת וזמן שהיו ישראל עוברים בתוך הים והיה שמה רוח קדים לייבש את הים למענם, כן היה אז בחדא מחתא בתוך הים במקום סמוך הפיח רוח אחרת להטביע את המצריים ולהכריעם. (וביותר על פי מה דאיתא במדרש, כי הים לא נבקע בבת אחת אלא הים נבקע לאיטו, ובכל עת שנכנסו כלל ישראל עוד ועוד לתוך הים כך נבקע הים למענם בייתר עומק בים, יוצא בזה, כי ממש באותו זמן שנבקע הים לישראל, כן לעומתו במקום הילוכם של המצרים שבו המים עליהם להטביעם).

וכך המה דברי המדרש (תהלים יח, עד) על דברי הכתוב (להלן טו, ו) 'ימנך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב', אמר רבי שמעון בן לקיש וכו' מה עשה הקדוש ברוך הוא, ימינו אחת היתה מצלת את ישראל, וימינו אחת היתה משקעת את המצריים, שנאמר 'ימינך ה' נאדרי בכח' לישראל, 'ימינך ה' תרעץ אויב' למצרים.

פעולת הנס בשיבת הים על המצריים

היוצא מזה, כי הדבר ששב הים למקומו וככתוב 'לאיתנו', לא היתה פעולת שיבה גרידא כדרכו וכטבעו הרגיל, אלא היה בזה פעולת נס שיעשה הים פלא בתוך פלא, כי בו בזמן אשר יעשה הפך מטבעו ויבקע למען של ישראל, הרי שבעת ההיא

נצבו כמו נד נזלים קפאו תהומות בלב ים' בכדי שלא יבינו שהבקיעה נעשה בדרך נס, והאיך הסתיר זאת מהם, לזה אמר הכתוב ביהושע **'וישם מאפל ביניכם ובין המצרים'**, והיינו שעשה השי"ת הסתר וכיסוי שלא יוכלו המצריים לראות מה שבתוך הים, ובכך יחשבו שזה מעשה טבע בעלמא ובזאת נכנסו לתוך הים מתוך תמימות, ולבסוף זו הייתה מפלתם וסופם עד הכרתם מן העולם.

ואמינא בזה עוד, כי לא חששו המצרים שמה יחזור עליהם מי הים וכפי שקורה בטבע העולם שאף בעת שנסוג הים לאחוריו בדרך הטבע הרי שלאחר זמן הוא שב למקומו, כי אמרו שהם חיל גבור וחזק המנוסים לטוט בים וכפי אשר מלמדים את חיל המדינות לטוט בימים ובנהרות וכאשר אנו רואים בחיילות הצבא בזמנינו אנו, ולכך הם לא חוששים שישבו הים למקומו כי זה נעשה בנחת ובלאט וממילא אף אם ישוב המים הם יטוטו בה, אבל לבסוף כשנכנסו למים הפיל עליהם הקב"ה בבת אחת אותו נד המים האמור בכתוב, וכנגד אותו נד המים הגדול והעצום שנפל על פניהם לא יכלו לעמוד מפניו, ונטבעו שמה בתוך הים עד תומם.

ובזאת מבואר שפיר, כי המצריים על אף שהיו עם חכם ונבון מכל מקום נכנסו לתוך הים בתום ובישור, כי לא הבינו והשכילו שנבקע הים בדרך נס אלא אמרו כי נבקע הים עפ"י טבע העולם.

ביאור דברי הרמב"ן עד היום הזה

והנה ברמב"ן בפרשת עקב מקשה על דברי הכתוב **'ואשר עשה לחיל מצרים לסוסיו ולרכבו אשר הציף את מי ים סוף על פניהם ברדפם אחריכם ויאבדם ה' עד היום הזה'**, ומדקדק בלשון עד היום"ה, שפשוט שמי שמת מן העולם הרי שמת לצמיתות ולעולמי עד.

ומבאר שם, כי בעת ההיא עמד משה רבינו בסוף הארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לאחר צאתם ממצרים, ורצה לומר להם לישראל, כי גם עתה אחר שכבר כבר עברו ארבעים שנים מעת שאבד השי"ת את המצריים וחילם, מכל מקום עדיין לא הצליחו המצריים להקים שוב חיל וצבא למדינתם, ואבדם השי"ת עד היום הזה, ע"כ.

ויתכן הביאור בדבריו כפי מאמרינו לעיל, כי היות שלא חזר הים בסתם למקומו אלא היה מעשה נס מיוחד שאפילו בעת הבקיעה לישראל עשה הקב"ה שיחזרו המים על המצריים להטביעם, וכן עשה השי"ת שיפול נד המים עליהם בחזקה להכריעם בכדי שלא ישאר מעמם שריד ופליט, הרי שבמעשים אלו ובכח הגדול הלז נכרתו כל חיל מצרים עם סוסם ורכבם וכלי מלחמתם כליל לגמרי, עד שאפילו כעבור ארבעים שנה מאז לא הצליחו תושבי המדינה להקים מחדש חיל למדינתם, כי כה חזק הייתה המכה למצריים כשהציף השי"ת עליהם את מי ים סוף.

במדבר ימים רבים', ומתמה כתימה דלעיל, מה טעם לא הזכיר הכתוב נס של קריעת ים סוף, ורק הפליא את מעשה ביאת הים סוף על המצריים להטביעם. וגם יקשה מאי דקאמר **'וישם מאפל ביניכם ובין המצרים'**, ומאי כוונתו במאפל"ל זה.

בני ישראל חשבו בתחילה כי יתכן וזה דבר טבע בדרכו של עולם

אלא הביאור בזה, כי כבר היה לעולמים שמשום סיבות טבעיות שונות נסוג מי ים לאחוריו למקום עמוק בתוך הים לזמן מה, ואח"כ הוא שב למקומו הראשון.

ולכך כשראו ישראל שנבקע הים, עלה בדעתם וברעיונם כי אולי יתכן ואין זה נס ממש שנקרע הים, אלא כי כן מדרך הטבע וכפי אשר קורה בימים מפעם לפעם, אבל לבסוף כשראו את האופן והצורה של קריעת ים סוף וכתוב (שמות טו ה) **'וברוח אפך נערמו מים נצבו כמו נד נזלים קפאו תהומות בלב ים' שזה לגמרי שלא כדרך הטבע שהמים יעמוד במקומם מן הצד ויהיה נצבים ועומדים כמו חומת אבנים** וכן עוד מעשי הנס האמור שם בשירת הים, ובפרט כשהבחינו שבעת אשר ששבו המים על המצריים לא שב המים בדרך הטבע בהמשך זמן ולאט לאט רק נפל עליהם בפעם אחת נד המים בחזקה ומטביעם עד כלותם ולבלתי השאיר מהם שריד ופליט, ועוד ששב הים לאיתנו רק ע"י נטיית יד משה, וביותר כפי מאמרינו לעיל כי בעת שנבקע הים לישראל הרי שבו בזמן ממש חזר הים להטביע את המצריים והיה פלא בתוך פלא וכדברי האבן עזרא, **הרי בזה הבינו והשכילו כלל ישראל כי אין זה דבר שהוא בדרך טבע ומקרה, אלא נס גדול עשה להם האלוקים.**

ולכך הפליא הכתוב ביהושע את הדבר שבא המים על המצרים ויכסוהו ודייקא, כי על ידי הפלא הגדול ששב המים על המצריים בעת שנבקע הים למענם, בעת ההיא הבינו והשכילו כי נס גדול עצום ורב ארע להם בקריעת הים סוף ואין זה מטבע העולם.

גם המצריים היו בטוחים כי אין זה נס

ולעומתו גם להמצריים עלה במחשבתם כזאת, ואמרו בדעתם כי זה שנבקע הים עתה אין זה בדרך נס ופלא אלא כי כן הוא בדרכו של עולם וכאשר נתבאר לעיל, ורצה הקב"ה שיתמידו במחשבה זו שזה רק בדרך מקרה, כי אם ידעו וישכילו שזה מעשה נס, הרי לא יכנסו המצריים למים בחששם שנס זה נעשה לישראל באופן מיוחד ולא למענם ויוכל להיות שבכניסתם למים ישובו המים למקומם ויטביעם, ולכך הסתיר מהם הקב"ה את הדברים האמורים לעיל בפסוק **'שבורח אפך נערמו מים**

ממש במקום אחר בים יחזור למקומו להטביע את המצריים, ודבר נפלא זה היה חלק מהתנאי שהתנה הקב"ה עם הים במעשה בראשית, והיינו שהתנה עמו שיבקע למען ישראל, אבל לא שיבקע כל הים לזמן אחת ואח"כ יחזור סתם לטבעו הרגיל, אלא עדיין בעת הבקיעה ישוב למכונו רק על המצריים לבדם, ולפלא גדול זה היה נצרך תנאי, ודייקא לפלא זה נתכוון הכתוב באמרו **'לאיתנו'** וכמו שדרשו ז"ל **'לתנאו'**, כי גם שיבת הים היתה חלק מהתנאי היות וגם בשיבתו היה פלא גדול.

ושפיר מובן בזה דברי הכתוב בפר' עקב האומר כי היה אות ומופת כשהציף השי"ת את מי ים סוף על המצריים, כי אכן כל הרואה את הפלא הגדול ההיא כי בשעת הבקיעה לישראל בו בזמן הציף את מי ים סוף להטביע המצריים, הבין כי אין זה שיבה כפי דרכו הטבעי, אלא שהתיה זאת שיבה מיוחדת באופן ניסי בכדי להטביע את המצריים ולהרגם.

המצריים שהיו עם חכם ונבון מה ראו לטעות זה להיכנס לים הבקוע

ובמסילה נעלה בהמשך ליסוד זה לבאר עוד בעניינא דקריעת ים סוף, שבאמת יקשה מאוד למשכיל, כי הנה ידוע שהמצריים היו עם חכם ונבון, וכדברי המדרש (שמות רבה כב, א) על דברי הכתוב **'ויאמר ה' אל משה נטה את ירך על הים וישבו המים'**, הדא הוא דכתיב (שיר השירים ב, טו) **'אחזו לנו שעלים שעלים קטנים'**, כשהיה מושל המלכויות לא היה מושלן אלא בחיות, שנאמר (דניאל ז, ג) **וארבע חיון רברבן סלקן מן ימא. וכשהוא מושל את המצרים אינו מושלן אלא לשועלים וכו', אמר רבי אלעזר ברבי שמעון ערומים היו המצרים, לפיכך הוא מושלן בשועלים וכו', ומה אמרו (שמות א, י): הבה נתחכמה לו, אמרו בואו ונבוא עליהן בחכמה וכו', ע"כ.**

ולכך תמוה ביותר, מה טעם עשו המצריים מעשה שטות להיכנס אל תוך הים כשהמה רואים שזה נבקע באופן ניסי ומיוחד שלא בדרכו של עולם, והיה להם להשכיל שמעשה נס זה לא נעשה למענם אלא למען ישראל, ויתכן מאוד שכשהם יכנסו לתוך הים ישוב עליהם מי הים ויטביעם וכפי אשר אכן ארע לבסוף עמם, ורבות האריכו במפרשי התורה בביאור מעשה תימה זו.

קושיית המשך חכמה על דברי הכתוב ביהושע

אלא הדנה הקשה במשך חכמה (פר' עקב) על דברי הכתוב ביהושע (כד ו - ז) **'ואוציא את אבותיכם ממצרים ותבאו הימה וירדפו מצרים אחרי אבותיכם ברכב ובפרשים ים סוף. ויצעקו אל ה' וישם מאפל ביניכם ובין המצרים ויבא עליו את הים ויכסוהו ותראינה עיניכם את אשר עשיתי במצרים ותשבו**

מי שנמצא בשבת בתוך חדר יחד עם בן ישראל מחלל שבת המדליק ערקאנדישא"ן או סטי"ם וכדומה לקרר או לחמם את החדר, אם צריך לצאת מהחדר היא בכדי שלא יהנה ממלאכה זו, או לא?

בין אם הוא שונג ובין אם הוא מזיד.

עצם שמיעת נייע"ס בשבת

ומדאסקינן באיסור שמיעת נייע"ס שהודלק על ידי ישראל בעצם יום השבת, נאמר בזה עוד, כי גם מי שמתענג מאוד משמיעת נייע"ס בשבת ורוצה להדליק את הנייע"ס מערב שבת מבעוד יום בכדי שידלוק למשך השבת, יש איסור בדבר.

כי הנה חז"ל גזרו (שבת יב.) לקרוא לאור הנר בשבת, גזירה שמא יטה, וגזירת חז"ל הוי לא רק לגבי קריאה לאור הנר בשבת, אלא בכל דבר שדרכם של בריות לשנות בו בעת פעולתו להגביהו ולהנמיכו, להגדילו ולהקטינו וכדומה, וכשיעשה זאת יחלל את השבת, הרי הוא נכלל בגזירתם ז"ל שאסרו השימוש בדברים אלו בשבת, משום חשש דשמא יטה.

ולכך מכיוון שדרכו של עולם שבעת אשר מאזינים לנייע"ס משנים את רמת קול השמיעה מידי פעם או שעוברים לנייע"ס אחר וכדומה, שייך בזה גזירת חז"ל ואסור לעשות כן אף מערב שבת.

בן מחלל שבת הרוצה להדליק הנייע"ס מערב שבת

אכן במי שיש לו לדאבון לב בביתו בן שאינו שומר תורה ומצוות, אך עתה גמר אומר בדעתו לשלל הפחות ישמור את השבת לגבי שמיעת הנייע"ס וידליקהו מערב שבת שיפעל למשך כל השבת, ודאי שאין לומר לו שזה אסור מחמת החשש דשמא יטה וכדומה, כי מוטב לן להשאירו בחשש דגזירת חז"ל דשמא יטה, ושלא להכניסו לחשש חילול שבת מהדלקת הנייע"ס בעצם יום השבת כדרכו מימים ימימה.

ואין זה נכנס במחלוקת הש"ס הידועים (בכמה וכמה מקומות) אי מוטב לו לאדם לעשות חטא קל שלא לעבור על איסור חמור, וכן גם אין לנו לומר מה אכפת לנו שיעבור איסור חמור בשבת כי 'הלעיטהו לרשע וימות', כי כבר נתבאר לעיל ובשיעורינו הקודמים כמ"פ, שבאמת אין המה מחללי שבת ומומרים לתיאבון, אלא כי המה נפשות אומללות וכתיונות שנשבו דמי וממילא לא שייך כל השאלות הנ"ל אצלם, ובדאי מוטב להצילם ככל מה שנוכל ושיעברו על גזירת חז"ל דשמא יטה, ולא יפלו במלתעות היצר המסיתם שיחללו את השבת בהדלקת הנייע"ס מתוך רוחם הכאובה.

אכן לאחרים ודאי שאין להיכנס לחדר ההיא שהודלק הנייע"ס מערב שבת, כי בהם עדיין שייך החשש דשמא יטה כנ"ל.

הסטי"ם רק נגרם תוספת הנאה להנמצא בחדר, הרי שמותר לו להישאר שמה, כי למעשה היה באפשרות לשהות בחדר ההיא גם קודם מעשהו. אך אם לא היה באפשרות להיות כלל בחדר ההיא כי היה שמה קור חזק עד למאוד, ורק על ידי הדלקת הסטי"ם ניתן להיות שמה, הרי שאסור לישראל שומר שבת להימצא שמה כי פעולת האיסור הכשיר לו השהות בה.

וכן כשהדליק המחלל שבת את הנייע"ס, שבעצם היה באפשרות לשהות בחדר, אלא שעתה יש הנאה נוספת משמיעת הנייע"ס, הרי שמותר להישאר בחדר, (אבל אסור לו לקרב עצמו יותר לשמוע הנייע"ס היטב, ורק מותר לו להישאר במקומו בחדר אף שממקומו שומע את הנייע"ס).

ההיתר היא דוקא להישאר בחדר

אמנם צריך לדעת כי כל ההיתר שאמרנו שמותר לשהות בחדר באופנים שהיה באפשרות להיות שמה עוד טרם פעולת האיסור, הרי זה דווקא להישאר שמה בחדר למי שכבר היה שמה מקודם, אך להיכנס לחדר ההיא על מנת ליהנות מהערקאנדישא"ן או הסטי"ם או משמיעת הנייע"ס זה ודאי אסור, כי זה נקרא הנאה בהדיא ממעשה שבת, וכל ההיתר היא רק להישאר בחדר שכבר ישב שם מקודם.

איסור ההנאה היא לאו דדוקא ממחלל שבת אלא גם מתינוקות שנשבו

והנה, גם כי מילתנו אמורה כבר מאז ומקדם, כי אותם מחללי שבת בימינו אין המה נקראים מחללי שבת רשעים, וצריך להגדירם כתינוקות שנשבו (ואני רגיל לקוראם 'תינוקות שנשבו'), ואפילו אותם שגדלו בבית להורים יראים ושלמים ול"ע סרו מן הדרך, כי באמת אין הם מחללי שבת מתוך רשעות ושנאת הדת ח"ו, אלא מיירי בנפשות אומללות אשר עברו תהפוכות שונות בנפשם וחייבוטי הגוף והנפש מעברם הקשה, וברוב ייאושם וכאבם הגיעו לאן שהגיעו, ואין זה ח"ו משנאת הדת התורה והמצוות, אכן בכל זאת יש איסור של הנאה ממעשה שבת שלהם, כי איסור ההנאה בשבת ממלאכת יהודי שעשה פעולת איסור בשבת, היא לאו דוקא ממי שהוא מומר ומחלל שבת, אלא מעצם מעשה איסור בשבת שעשה בן ישראל ואפילו אם הוא ישראל כשר ושומר תורה ומצוות למהדרין, ולכן אפילו שהם אינם מכונים מחללי שבת ואינם מומרים ח"ו, מכל מקום יש איסור הנאה ממלאכת איסור שבת שהם עשו.

(אכן להלכה [בסי' ש"ח שם] יש נפקותא אם מלאכות אלו נעשה בשגגה או במזיד, אך זהו רק לגבי המחלל שבת עצמו ורק לגבי מוצאי שבת, אמנם לגבי אחרים ובעצם יום שבת, הרי שאסור

אם צריך לצאת מן החדר שלא יהנה ממלאכת איסור שעשה מחלל שבת בשבת

הנה ההלכה היא שאסור ליהנות ממלאכת איסור שבת שעשה יהודי בשבת וכמבואר בשו"ע (או"ח סימן ש"ח סעי' א).

ויש נידון במי שנמצא בשבת בתוך חדר יחד עם בן ישראל מחלל שבת, והמחלל שבת הדליק את הערקאנדישא"ן או הסטי"ם לחמם או לקרר את הבית, ופעולתו נרגשת היטב בכל רחבי החדר, או שהוא הדליק את הנייע"ס בקול גבוה על מנת להאזין לנייע"ס, והקול נשמע היטב בכל רחבי החדר, וכן בשאר פעולות הדומים לזה, ויוצא שאם היהודי השומר שבת כהלכתו ישרא בחדר, הרי שאין לו דרך להימנע שלא יהנה מפעולות אלו וכשהוא נשאר שמה על כרחך הוא הנהה ממלאכות אלו, והשאלה היא, אם הוא מחויב לצאת מהחדר ההיא בכדי שלא יהנה ממלאכה זו, או לא.

אינו יהודי שעשה מלאכה בשבת עבור ישראל תלוי אם היה באפשרות לשהות בחדר טרם המלאכה

והנה בשו"ע (או"ח סימן רע"ו) איתא, לגבי מלאכת אינו יהודי שעשה מלאכה בשבת עבור ישראל שאסור ליהנות מהמעשה ההוא (כי רק באופנים שונים התירו אמירה לכרי והנאה ממעשה נכרי, אך בסתם שעשה הנכרי מעשה באופן מיוחד בעבור הישרא, אסור עיי"ש). אבל באופן שהדליק נכרי נר עבור ישראל להאיר את החדר של הישרא, אזי תלוי מה היה המציאות בחדר טרם ההדלקה, שאם קודם הדלקת הנר לא היה שמה נר דלוק כלל, ויוצא שלא היה באפשרות לשהות בחדר כי היה שם חושך מוחלט, ורק על ידי פעולת הנכרי למען הישרא יכולים להיות בחדר, הרי שאסור לשהות שמה.

אמנם אם כבר היה שם נר דלוק והיו יכולים לשהות בחדר ההיא, אלא שעתה רק נגרם תוספת אורה בהחדר, כך שהישיבה בחדר הוא יותר נוחה עכשיו, אזי ההלכה היא שמוותר להישאר בחדר, והיינו, שאפילו למעשה יש לו הנאה ממעשה הנכרי למענו, אך היות וזה רק תוספת הנאה שיש לו מיתרון האור אבל היות שכבר היה מאיר שם מקודם, מותר לו להישאר בחדר.

אופני ההיתר והאיסור בהישארות בחדר

ולכן נאמר גם בנידון דידן, כי אם הבן ישראל המחלל שבת הדליק את הסטי"ם לחמם את החדר, והיה באפשרות לשהות בחדר ההיא טרם הדלקת הסטי"ם כי לא היה שמה כל כך קר, אלא שעתה במעשה הדלקת

1 הנה בהשיעור הלז ישנם ענינים שהבאנו שאינו ברורה לנו כל צרכו דעת הרב שליטי"א בהם, ומפני מצב בריאותו של הרב שליטי"א א"א לנו עכשיו לברר הענין עמו, וממילא אנו כותבים זאת עי"ד הלכה ולא למעשה ובעז"ה בהמשך הזמן יבררו את הענינים עם הרב שליטי"א, ויעדכן את מה שכתבנו בהוספות הנצרכות. והשי"ת ישלח להרב שליטי"א רפואה שלימה ומהירה בתושחי"ו.

חסד מתחיל בבית

שאלה: רציתי לשאול את מורינו הרב שליט"א, יש מאמר בענגלי"ש השגור בפימהו דאינשי charity begins at home - האם יש לזה מקור בדברי חז"ל?

תשובה:

**דברי רבי חיים ויטאל שהשי"ת בוחן בראשונה
אם גמל חסד בביתו**

אמת הוא הדבר, וכן כותב רבי חיים ויטאל ז"ע בכתביו, שבעת שהשי"ת רוצה לשלם שכר טוב לאדם על מעשי חסד שעשה, **הרי שבראשונה בוחן אצלו אם גמל חסד ועזר וסייע בתוך ביתו שלו**, ואם רואה בו שגם גמל חסד בתוך ביתו, משלם לו על החסד שעשה בביתו וגם להחסד שעשה עם אנשים אחרים, אך אם מוצא השי"ת שבתוך ביתו לא גמל חסד אלא רק לאנשים זרים, אינו משלם לו מאומה על כל פעולות החסד שעשה עם אחרים.

ובאמת הרי זה דברים נוראים ממש, כי יכול להיות גבא רבא המכונה בפי הבריות **איש החסד**, גומל חסד לאלפים בעת שמחה ובעת צר, עסקן נפלא המסייע לכל חד וחד ללא משוא פנים והעושה ימים כלילות למען הכלל והפרט, ולאחר אריכות ימיו ושנותיו ישבחוהו ויפארוהו עד אין קץ, אך אם רואה השי"ת כי לא עשה חסד בתוך ביתו, הרי שאינו נותן לו שכר כלל על כל פעולותיו הכבירות אשר פעל.

הביאור בדבר כי זה סימן שאינו כיון משום כבוד

ובאמת, הרי הדבר הזה צריך ביאור, כי הגם שאנו מבינים שלא טוב עשה שלא גמל חסד עם אשתו ומשפחתו, אבל מפני מה יהיה זה סיבה שלא יהיה נחשב במרומים מעשי החסד שלו שעשה בכל נימי נפשו כלל וכלל (עכ"פ למחצה שליש ורביע).

אלא הביאור בזה, **כי כשאדם אינו עושה חסד בתוך בביתו אלא רק בחוץ**, הרי זה סימן מובהק כי מה שעושה חסד לאלפים הרי זה רק משום שרוצה כבוד

האומר סלע זו לצדקה על מנת שיחיה בני הרי זה צדיק גמור, ומתרחץ, כי אכן הנותן סלע לצדקה בעבור שיחיה בנו שפיר עבד והרי זה צדיק גמור, אך אין זה דומה למי שמכוון משום כבוד ויקר שזה גרוע ולא עוד אלא שאף מענישין עליה כמו שמצינו בגמ', וזה דבר נורא, שלא רק שאינו יקבל שכר על זה אלא גם יענש בעבור זאת, היות שהיה המעשי צדקה וחסד שלו משתמשים עבורו אך ורק כדי שיקבל בעבור זה כבוד ויקר המאוסים.

וזו כוונת דברי רבי חיים ויטאל דלעיל, כי הגומל חסד בחוץ לבד, הרי שמכוון משום כבוד עצמו וממילא לא יקבל שכר בעבור זה. אכן מי שעושה חסד גם בתוך ביתו, הרי זה סימן מובהק שאין כוונתו משום כבוד, אז יקבל שכר על כל מעשהו אשר פעל.

**מעשה באברך שסייע בביתו
כי יקבל קריאה מ'חברים'**

ודכירנא, באברך אחד שנשבר בביתו אחד מכלי הבית הנחוצים ביותר לשימוש, וב"ב שתח' ביקשה הימנו שוב ושוב שיתקן הדבר לרווחתם של בני הבית, והוא דחה אותה מיום ליום.

ובצר לה כשראתה שבאו מים עד נפש, עשתה מעשה, והתקשרה ל'חברים' וביקשה מהם אם אפשר לשלוח לביתה איש חסד שיכול לתקן לה דבר הנצרך בביתה, ומה' יצא הדבר כי בעלה האברך היא היא חבר ב'חברים', ומי שקיבל את הקריאה לעשות המלאכה היא היא בעלה, ובתום לב הגיע שמה לרחוב והתקשר לשאול להיכן להגיע עד שבבושת פנים הבין כי מדובר בבית שלו עצמו, ונכנס שמה לתקן הדבר הצריך תיקון. והרי זה מוסר השכל עצום, כי אל יעדיף גמילת החסד עם האנשים שבחוץ טרם עשיית החסד והסיוע הנצרך בתוככי ביתו, וירווח לו בזה ובבא.

ויקר ושיהיה תהילתו בפי כל הברואים, ומה יעשה כי כשעוזר בתוך ביתו לנקות ולבשל ולעזור עם הילדים וכו' אינו מקבל הכבוד והרוממה כפי שמקבל בחוץ, ולכך הוא עוסק ומתחסד רק במקום שמעניקים לו כבוד ביד רחבה כי זהו כל מטרתו, ופשוט כי מי שמטרתו משום כבוד ולא משום חסד, הלמה יקבל על זה שכר מאת הבורא יתברך שמו.

אך מי שגם עוזר ומסייע בתוך ביתו, **הרי זה סימן עליו כי לב רחום וחנון שוכן בקרבו**, ואוהב לגמול חסד עם אנשים גם באתר שאינו מקבל כבוד ויקר, וזה סימן כי גם הדבר שעוזר וגומל חסד בחוץ, נעשה מתוך לב רחום וחנון ולא משום תאוות הכבוד גרידא.

מעשה דבתו של נקדימון בן גריון

וכמאמרם ז"ל (כתובות סו): **בבתו של נקדימון בן גריון שהייתה מלקטת שעורים בין גללי בהמה**, ובאה לפני רבי יוחנן בן זכאי ואמרה אליו, רבי פרנסני, כי הייתה ענייה עד למאוד, ואסקינן שם, בכה רבי יוחנן בן זכאי ואמר, **אשריכם ישראל, בזמן שעושים רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם, ובזמן שאין עושים רצונו של מקום, מוסרין ביד אומה שפלה, ולא ביד אומה שפלה אלא ביד בהמתן של אומה שפלה**, ואקשינן שם בגמ', וכי נקדימון בן גוריון לא עבד צדקה, והתניא, אמרו עליו על נקדימון בן גוריון כשהיה יוצא מביתו לבית המדרש, כלי מילת היו מציעין תחתיו (במקום הילוכו תחת רגליו), ובאין עניים ומקפלין אותן מאחוריו (לקחת לעצמן), **ומתריצין שם בתרוץ הראשון, 'שעשה כן לכבודו'**.

ביאור המהרש"א כי אינו כהוגן לכוון משום כבוד

ובמהרש"א שם מבאר, וכי מה אכפת לי זה שכיוון גם בעבור כבוד עצמו, הא אמרו ז"ל (ראש השנה ד.)

ברכת מזלא טבא למו"ה רפאל רויעזנבערג
לרגל הולדת בנו